

Úvod. „Mrtví dál žijí mezi živými“

Média vždy poskytují zjevení přízraků.¹

*Nemyslíte, že existují věci, které nechápete, a které tu přesto jsou?
A že někteří lidé vidí věci, které ostatní vidět nedokážou?²*

Na ostrovech se často dějí prapodivné věci. Zejména na těch pustých. Doktor Moreau byl schopen z ostrova vytvořit experimentální laboratoř, divadlo hrůzy a krutosti, jehož tragický konec byl od počátku nezbytný; každá tyranie, ať již je vedena jakkoliv „šlechtnými úmysly“, je odsouzena k zániku, veškeré techniky a strategie podmanění postupem času ztratí na účinnosti a selžou. Moreau podlehl svým výtvorům, v jejichž uměle augmetovaných myslích po jistou dobu jeho posmrtný hlas přežívá jako přízrak, až se nakonec vše vrátí do přirozeného stavu, do stavu pustého ostrova, na němž sice lidská činnost zanechala své stopy, zdeformovala tvář ostrova jizvami, ale z hlediska hlubokého

1 Friedrich Kittler. *Gramofon Film Typewriter*. Přeložil Tomáš Chudý. Praha: Karolinum, 2017, s. 25.

2 Bram Stoker. *Drákula*. Přeložil Tomáš Novotný. Praha: Fortuna Libri, 2018, s. 205.

geologického času se nejednalo o nic jiného než o jednu bizarní epizodu, která neměla dlouhého trvání. Pouze lidští přeživší si po zbytek svého života ponесou traumatickou vzpomínkou na Moreaua a občas je budou v noci budit výkřiky zvířat, na kterých šílený Moreau neúnavně „pracoval“, poháněn Prométheovskou vizí proměny přírodních zákonů.³

Naštěstí jsou pusté ostrovy (povětšinou) monádami.⁴ Stávají se odrazem delirantního vědomí těch, kdo byli vyloučeni ze společnosti, protože se provinili vůči obecně uznávaným sociálním a vědeckým normám. Jejich experimenty jsou nesené přesvědčením o plastické povaze organické hmoty (a myslí), kterou je možno uzpůsobit vlastním cílům, ba dokonce na základě objevení podstaty animální energie jakožto životního zdroje vdechnout život umělé bytosti. Jistě, doktor Frankenstein svůj první projekt dokončí v temném podkroví pracovny situované blízko hřbitovu v jedné z nevalných městských čtvrtí. Avšak poté, co uzavře s monstrem zvrácený pakt, se s prodlevou odebere na řídicí obydlí ostrov, aby zde – téměř nerušen – mohl vykonat experiment podruhé. V případě Frankensteina ale ostrov (a ani on sám) není schopen udržet hrůzná tajemství. Je signifikantní, že vyvrcholení románu se odehraje v zasněžené ledovcové pustině. Navracíme se do lůna nicoty, kterou obývají pouze přízraky – monstra, zbloudilé duše ze všemožných lodních expedic a choromyslní dobrodruzi.

Ještěže Frankenstein ani (překvapivě) Moreau nedisponovali nahrávacími aparáty, technologiemi, jež by umožnily události a experimenty zachytit v „živoucí“ podobě navždy. Museli vzít zavděk médiu starými, tradičními, museli se spokojit s jazykem a písmem, popřípadě s vlastní pamětí. Jenomže

3 Herbert George Wells. *Ostrov doktora Moreaua*. Přeložil Václav Kleinhampl. Praha: Josef R. Vilímek, 1928.

4 Viz Gilles Deleuze. „Příčiny a důvody pustých ostrovů“. In: Týž. *Pusté ostrovy a jiné texty*. Přeložil Miroslav Petříček. Praha: Herrmann a synové, 2010, s. 9–14.

lidská paměť je nestálá, plná ruptur a trhlin, často si nejsme jisti, zda to, co jsme prožili, se opravdu odehrálo, či se jednalo pouze o halucinaci nebo fantazma. Z deníkových zápisů, z korespondence, z ústního vyprávění se stává fantastická legenda, báchorka, které přece ti, kdo jsou označováni za „rozumné“ a racionálně uvažující, nemohou nikdy uvěřit.

Na pustý (případně opuštěný) ostrov se jedinec dostane buď vlivem katastrofy, kdy je loď, na které se plaví, poškozena, a téměř polomrtvý trosečník se probudí na neznámé pláži, anebo je ostrov základnou pro tajemné a nezákonné aktivity⁵ jako například výše zmíněné experimenty, či z toho důvodu, že v paranoické představě o tom, že je pronásledován, uniká před svou minulostí a ostrov se na první pohled zdá být dokonalým útočištěm. Samozřejmě, ne všechny ostrovy poskytují dostatek potravy a pitné vody, často jsou bažinaté, na každém kroku číhá nebezpečí v podobě smrtícího hmyzu a ze ztrouchnivělého dřeva nelze postavit ani tu nejprostší chýši. K tomu je navíc člověk konfrontován se sžíravou samotou, která jej jako stín provází na každém kroku.

To přesně je případ hlavního hrdiny (a vypravěče v jedné osobě) z románu Adolfa Bioy Casarese *Morelův vynález*, štvance unikajícího před soudním procesem, který odcestuje na ostrov, o němž se šíří zvěsti, že je „ohniskem dosud záhadné nemoci, která proniká do těla a zabíjí. Vypadávají nehty, vlasy, odumírá pokožka a oční rohovky, člověk žije týden čtrnáct dní“.⁶ Vypravěč je ovšem přesvědčen, že jeho život o moc horší být nemůže, a proto se tam stejně vydá. Na opuštěný ostrov, který však, jak velmi záhy zjišťuje, úplně opuštěný není. Z ničeho nic se začne hemžit lidmi, kteří bydlí v místním muzeu. Vypravěč si však není jistý tím, co vidí, neslyšel připlout žádnou loď ani přiletět letadlo či

5 Viz například Verneův *Vynález zkázy*. Jules Verne. *Vynález zkázy*. Přeložili Anna Kučerová, Albín Straka. Praha: SNDK, 1962.

6 Adolfo Bioy Casares. *Morelův vynález*. Přeložil František Vrhel. Praha: Dokořán, 2017, s. 14.

vzducholoď. A byť na okamžik pojme myšlenku, že by se mohlo jednat o halucinace, ihned ji zapudí: „Z toho, jak nevysvětlitelně se objevili, by se dalo usuzovat, že to je jenom iluze vyvolaná v mém mozku včerejším vedrem; ale nejsou to halucinace ani představy; jsou to skuteční lidé, přinejmenším tak skuteční jako já.“⁷ I přesto je na „obyvatelích“ ostrova něco zvláštního. Nejsou oblečeni podle poslední módy a vypravěče si vůbec nevšímají (nutno ovšem podotknout, že ten se snaží jejich očím skrýt, dokonce se přestěhuje z muzea do „smrtonosných“ bažin).

Obyvatelé jsou pro hlavního hrdinu přítěží, chápe je jako „vetřelce“, a to nejen proto, že kdyby jimi byl odhalen, je dosti pravděpodobné, že by jej předali těm, kteří po něm pátrají, ale také (a zejména proto), že hala muzea je vybavena obrovskými („nevyčerpateľnými, a přitom neúplnými“) knihovnami, v nichž jsou sice přítomné jen romány, básně a dramata, nicméně i ty by mu mohly být nápomocny v jeho bádání: „Domnívám se, že přicházíme o nesmrtelnost, protože se odolnost proti smrti nevyvíjela; její zdokonalování ulpívá na prvotní, jednoduché myšlence: zachovat při životě celé tělo. Bude však jen zapotřebí najít způsob, jak uchovat to, co zajímá vědomí.“⁸

Situace se komplikuje. Vypravěč onemocní a zamiluje se. Zamiluje se do ženy, která každý den při západu slunce pozoruje soumrak na skalách. A většinou není sama, tudíž vypravěč, jehož situace není zrovna záviděníhodná, má co dělat ještě se soky v lásce, a ona přitom nedává ani náznakem najevo, že o něm ví, i když se ji dokonce opovážil oslovit. A přesto mu láska, jakkoliv neopětovaná, což si náš hrdina vysvětluje různě, vlévá do žil naději, ovšem její koketérie (spíše to, co vypravěč jako koketérii interpretuje) v něm vyvolá všemožné afekty, až se rozhodne ženu vyhledat před

7 *Tamtéž*, s. 14–15.

8 *Tamtéž*, s. 19.

západem slunce v „předtuše, že dopadne-li všechno dobře, upadnu do melodramatického žadonění“.⁹

Jenomže na návrší nikdo není. Všichni „vetřelci“ zmizeli z ostrova. A znovu bez využití jakéhokoliv známého dopravního prostředku. Když vypravěč prozkoumává muzeum a přilehlé budovy, zjišťuje, že nejde elektrický proud, protože vetřelci veškerou energii, která byla zajišťována obrovskými motory ve sklepení využívajícími přílivových mořských vln, vypotřebovali; ovšem v okamžiku, kdy vypravěč opouští sklepení, kde se pokusí motory uvést do chodu, rozvíří se bouře a motory naskočí. Následně „[r]ychle se zjasňující světlo zalilo celý prostor“¹⁰ a objevili se dva muži, kteří hovořili španělsky, na základě čehož vypravěč získá dojem, že jeho milovaná ostrov opustila a namísto ní do muzea přibyli noví hosté (ale jak?). Zachvátí jej strach, nicméně se ujistí, že Faustina (milovaná) neodjela, bohužel však ani její amanti, jedním z nich je i tajemný Morel, a odvážně vyrazí z muzea na útěk do bažiny.

Za dobu pobytu hlavního hrdiny na ostrově se vetřelci objevili hned dvakrát, když se zjevili podruhé, „oba měsíce i obě slunce bylo současně vidět následujícího dne na obloze“.¹¹ Vypravěč nabízí různé výklady neobvyklé situace; jeden z nich operuje s možností, že on sám zemřel a je pouhým přízrakem pohybujícím se mezi ostatními obyvateli ostrova, další naznačuje, že obyvatelé jsou „skupina mrtvých přátel“: „Mrtví dál žijí mezi živými.“¹²

Vypravěči je čím dál tím jasnější, že vše se má nejspíše ještě poněkud jinak. Všimá si, že události a rutiny postav se opakují, jsou mu povědomé od prvního objevení se vetřelců.

9 *Tamtéž*, s. 48.

10 *Tamtéž*, s. 50.

11 *Tamtéž*, s. 58.

12 *Tamtéž*, s. 61.

Znovu se vypraví do muzea a v hale zahlédne Béliodorův traktát, který si před čtrnácti dny odnesl s sebou: „[...] ležel na tomtéž zeleném mramorovém stolku, na tomtéž místě zeleného mramorového stolku. Ohmatal jsem si kapsu, vytáhl knihu a porovnával: nebyly to dva exempláře téže knihy, nýbrž dvakrát týž exemplář.“¹³

Dvě slunce, dva měsíce, dva exempláře téže knihy, motory, jimž příliv dodává energii, a jakmile začnou pracovat, jasné světlo zalije celý prostor. Podivná to expozice – ovšem vysvětlení se vypravěči dostane záhy. V salonu se totiž odehraje zvláštní výstup mezi Morelem a jemu naslouchajícími „vetřelci“: Morel prosloví přednášku čtenou z několika listů žlutého hedvábného papíru, jejíž úvod je velmi zneklidňující: „Musíte mi prominout tuto scénu, zprvu otravnou a potom hroznou. Zapomenete na ni. To společně s příjemným týdnem, který jsme prožili, zmenší její význam.“¹⁴ Ba dokonce byl nejdříve rozhodnut nikomu ze svých přátel nic neříct, aby s nimi mohl „do poslední chvíle disponovat“ bez jejich vědomí.

V čem však spočívá ona hrůza, na kterou Morel dramaticky odkazuje? „Zneužil jsem vaši důvěry a bez dovolení jsem vás fotografoval. Je jasné, že nejde o obvyklé fotografování; je to můj poslední vynález. My na té fotografii budeme navždy živí. Představte si scénu, na které se předvádí v naprosté úplnosti život v těchto sedmi dnech. Hrajeme to my sami. Všechny naše výstupy jsou zachyceny.“¹⁵ A pokračuje dále tím, že všem návštěvníkům zajistil nesmrtelnost – budou žít věčně jako mediální přízraky. Mezi hosty tím samozřejmě vyvolá nevoli, ale také nedůvěru.

Morel následně přechází k technickému popisu přístrojů na nahrávání, který je rámován nadmíru zajímavou mediální

13 *Tamtéž*, s. 70.

14 *Tamtéž*, s. 73.

15 *Tamtéž*, s. 74.

ontologií. Dle Morela moderní věda vynalezla aparáty a prostředky na boj s nepřítomností, v oblasti zraku se jedná o televizi, film a fotografii, v oblasti sluchu o radiotelefonii, gramofon a telefon, ovšem dalším smyslům a vjemům (čichovým, tepelným, hmatovým) dosud nebyla věnována pozornost. Morelovi vědečtí kolegové považovali jeho myšlenky za nedůvěryhodné, jediné podpory se mu dostalo od průmyslových firem, které mu otevřely „tajné laboratoře“, kde mohl zdokonalovat své přístroje.

Zachycení hlasu díky gramofonu a jeho uchování až tak problematické není, avšak obrazy „se velice obtížně archivují fotografickou nebo filmovou cestou“. Proto se Morel zaměřil na „zachycení obrazů, které se tvoří v zrcadlech.“¹⁶ A v přednášce vysvětluje, že zrcadlové obrazy jsou podmínkou možnosti snímání přístroji, které mají několik částí; první část snímá/přijímá: od čichových a hmatových vln až po všechny ostatní, a najednou se před námi objeví daná nasnímaná bytost z obrazů ze zrcadel, které jsou „dokonale synchronizované se zvukem, hmatem, chutí, čichem, teplotou“.¹⁷ Další část přístroje snímá a poslední část promítá, přičemž není potřeba mít k dispozici „plátna ani papíry, projekci dobře přijímá celý prostor“.¹⁸ K osvětlení celého mechanismu Morel využívá analogie jednotlivých částí přístroje s „televizorem přijímajícím obraz vzdálených vysílačů, kamerou snímající z televizní obrazovky, filmovým projekčním přístrojem“.¹⁹ Jinými slovy, pro Morelovy přístroje je „člověk, nebo zvíře či věc [...] něco jako stanice vysílající koncert“.²⁰

16 *Tamtéž*, s. 78.

17 *Tamtéž*.

18 *Tamtéž*.

19 *Tamtéž*.

20 *Tamtéž*.